

3) Řeč, hlas a artikulace u sluchově postižených

ONTOGENETICKÝ VÝVOJ ŘEČI

přípravné období

prenatální období

- příprava na komunikaci
- dumlání palečku
- olizování pupeční šňůry
- nitroděložní kvílení

perinatální období

- křik (reakce na změnu prostředí)

postnatální období

- vyjadřování nelibých pocitů
- trénink mluvidel
- 1. – 3. měsíc
- broukání, pudové žvatlání
 - 6. – 9. měsíc
- napodobivé žvatlání
- 9. – 12. měsíc
 - rozumění řeči

vlastní vývoj řeči

Charakter vývoje řeči u SP se odvíjí od:

- stupně a typu sluchového postižení
- přítomnosti dalšího postižení (kombinované vady)
- věku a dosaženého stádia řeči, kdy SP vzniklo
- exogenních sociálních faktorů (rodina, škola)
- včasné diagnostiky, včasné intervence, rané péče, rehabilitační péče

Vývoj řeči u dětí s vrozenou hluchotou ve slyšící rodině

- běžné předverbální řečové projevy
 - křik tlumený, žvatlání monotónní
- stadium napodobujícího žvatlání
 - projevy zanikají, nedochází ke spontánnímu rozvoji řeči
 - bez chápání souvislostí, zaostání ve vývoji myšlení a citovém vývoji

Vývoj řeči u dětí se získanou hluchotou ve slyšící rodině

- při ztrátě sluchu po 7. roce bez zániku řečových projevů
 - již osvojená slovní zásoba, zafixovaná artikulace
- nutná logopedická péče

Vývoj řeči u nedoslýchavých dětí ve slyšící rodině

- u těžké percepční nedoslýchavosti vývoj podobný jako u dětí s vrozenou hluchotou
- u převodní nedoslýchavosti podobnost slyšícím dítětem

ONTOGENETICKÝ VÝVOJ ŘEČI U SP DÍTĚTE V NESLYŠÍCÍ RODINĚ

- pohyby, gesta
- znakové žvatlání (4. - 6. měsíc)
- protoznaky
- období jednoho znaku (8. - 12. měsíc)
- období dvou znaků (1,5 - 2 roky)
- období tří znaků (2 - 2,5 roku)
- osvojování morfologie (po 5. roce)
- složitější a komplexní výrazy (kolem 12 let)

CHARAKTERISTIKA JEDNOTLIVÝCH JAZYKOVÝCH ROVIN U SP

Foneticko-fonologická rovina

- spontánní vývoj ustává v období napodobivého žvatlání
- chybí okamžitá zvuková kontrola, pouze částečná - zraková (ne vždy) a kinestetická
- charakteristiky řeči neslyšících a SP
- nejvíce nápadná, přehnaná a namáhavá artikulace
- prodloužená artikulační doba hlásek
- vkládání nepatřičných zvuků
- dyslalie, dysprozodie, dysfonie, narušené dýchání, další projevy (např. huhňavost)

Lexikálně-sémantická rovina

- rovina slovní stránky řeči
- slovní zásoba redukována kvalitativně i kvantitativně
 - pro prelingválně SP je rozvoj slovní zásoby na orálním základě obtížný a málo efektivní
- výstavba pojmů zdlouhavější
- chápání pojmů zjednodušené, zúžené
- kvalitativní hledisko X kvantitativní hledisko

Morfologicko-syntaktická rovina

- rovina gramatické stránky řeči
- nesprávné skloňování, časování
- nesprávný slovosled
 - „Pták sedí na střeše.“ X „Pták střecha sedět.“
- zkratkovité vyjadřování
- dysgramatismy
 - vývojová neschopnost správně používat gramatické slovní tvary a větnou stavbu
- interference ZJ a českého jazyka

Pragmatická rovina

- rovina sociální komunikace
- odlišnost v užívání vizuálně-motorické komunikační formy
 - nápadnost ZJ, písemná forma projevu

- problémy s navazováním komunikace
 - navázat rozhovor, být v rozhovoru aktivní

NARUŠENÉ FÁZE VERBÁLNÍ PRODUKCE

dýchání

- neplynulé, hlasité
- ztráta koordinace mezi vdechem a výdechem
- časté přerušování výdechu v důsledku namáhavé artikulace

artikulace

- audiogenní dyslálie
 - porucha artikulace při ztrátě sluchu nad 60 dB
- nepřiměřené artikulace samohlásek
- změněná výslovnost sykavek

fonace

- audiogenní dysfonie
 - porucha fonace při ztrátě sluchu nad 60 dB
 - kolísání tónové výšky a síly hlasu
- změna barvy hlasu
 - drsný, nízký, nezvučný, tlačенý, křiklavý
- časté hlasové vady (uzlíky, polypy)
- hlas bez přirozené rezonance

dysprozodie

- kolísání melodie, narušení dynamiky a tempa řeči
- komplikované defekty způsobené různými procesy, které postihují systém sluchových drah

Prevence hlasových poruch

- hygiena hlasu
- nácvik správné hlasové techniky
 - měkký hlasový začátek, přiměřená hlasová výška a síla
- hygiena prostředí
 - čistota vzduchu, vlhkost

KOMUNIKACE

► výměna informací mezi lidmi, slovní sdělení, která umožňují předávání zkušeností, koordinování společné činnosti, vybízení druhého člověka k určitému chování a jednání

Verbální komunikace

- uskutečňuje se prostřednictvím soustavy dohodnutých symbolů
 - mluvená řeč, psaná forma řeči, znakový jazyk

Nonverbální komunikace

- nonverbální a verbální složka se uplatňuje během řeči, a spolu tvoří nedílný celek mluvené řeči

Prostředky neverbální komunikace

- mimika
 - emoce, vztah (obličej matky)
- proxemika
- fyzický postoj
- gestika
 - gesto umožňuje první porozumění řeči
 - gesto podporuje všeobecnou schopnost nápodoby
 - gesto připravuje půdu pro používání slov
- haptika
- pohled
- úprava zevnějšku, úprava okolí

DĚLENÍ KOMUNIKAČNÍCH FOREM U SP

Komunikační systémy slovní podstaty

- mluvená hlásková řeč
- psaná podoba mluveného jazyka
- daktylotika (prstová abeceda)
- daktylografie
- pomocné artikulační znaky
- znakový jazyk
- znakový jazyk

Komunikační systémy neslovní podstaty

- mimika, gestikulace, dramatizace, pantomima

VIZUÁLNĚ MOTORICKÉ KOMUNIKAČNÍ SYSTÉMY

- znakový jazyk
- znakový jazyk
- daktylotika
- daktylografie
- Gestuno
- Mezinárodní znakový systém

Znakový jazyk

- ▶ samostatný živý jazyk se všemi znaky přirozeného jazyka
- plnohodnotný komunikační systém s vlastní gramatikou
- manuální nosiče X nemanuální nosiče

Znakovaná čeština

- ▶ uměle vytvořený soubor znaků
- využívá gramatické prostředky ZJ a ČJ

Daktylotika (prstová abeceda)

- jednoruční, dvouruční, smíšené
- výhody
 - přesná analýza a syntéza slova
 - jednodušší získávání slovní zásoby
 - podpora odezírání
- využití v rámci ZŠ pro SP, při odezírání a v rámci tlumočnictví

Daktylografie

- vpisování velkých písmen do dlaně
- u jedinců s hluchoslepotou

Pomocné artikulační znaky

- použití při tvoření a rozvíjení řeči u SP
- upozorňují na:
 - správnou polohu mluvidel (l,u)
 - na rezonanci mluvidel (m)
 - charakter výdechového proudu (p, b, t)

ODEZÍRÁNÍ

- ▶ vnímání mluvy zrakem a její chápání podle pohybu úst, mimiky, výrazu očí, gestikulace
- odezírání nemůže však nikdy zcela nahradit sluch
- kvalita přímo závislá na kombinaci vloh a na vrozených předpokladech pro jejich rozvoj
- SP vnímá při odezírání kinémy, tzn. mluvně pohybové útvary, odlišitelné od jiných

podmínky pro odezírání

vnější podmínky pro odezírání

- osvětlení
- konverzační vzdálenost, poloha obličeje mluvčího
- zrakový kontakt
- mluvní technika, přiměřená artikulace
- znalost konverzačního tématu

vnitřní podmínky pro odezírání

- fyziologické
 - neporušené mentální funkce a zrak
 - schopnost využití zbytků sluchu a vibrační vnímání
 - celkový stav organismu
- psychické
 - kvalita pozornosti, paměť, vrozené předpoklady
 - úroveň myšlenkových operací
 - schopnost převádět zrakové vjemy do pojmů
 - sociální zralost
- verbální
 - slovní zásoba, znalost mluvnice užívaného jazyka

- znalost větného kontextu
- dosažený stupeň dorozumívacích schopností

Mezinárodní znakový jazyk?

Gestuno

- ▶ uměle vytvořený systém, původně určený pro tlumočení na mezinárodních akcích neslyšících

Mezinárodní znakový systém

- ▶ forma komunikace vznikající při vzájemném kontaktu uživatelů různých znakových jazyků

Intrakulturní komunikace

- probíhá uvnitř komunity Neslyšících
- ZJ, mezinárodní znakový systém

Interkulturní komunikace

- probíhá mezi osobou se SP a většinovou společností
- ZČJ, odezírání, mluvená a psaná forma řeči

Literatura:

- KRAHULCOVÁ, Beáta. *Komunikace sluchově postižených*. Praha : Karolinum, 2002.
- časopis GONG
- www.cktjzj.com, <http://ruce.cz/neslysici/komunikace>